
Оливер Поїежица
амбасадор и публициста

Оригинални научни рад
UDK: 28:32; 28-79(497)

ВАХАБИТИ ПРИДОШЛИЦЕ НА БАЛКАНУ

Верске тензије у Новом Пазару и сукоб верника у Арап џамији у том граду, као недавно одржани „Шести сусрет исламске омладине Санџака“ у Плаву и инцидент на концерту „Балканике“ у Новом Пазару почетком јуна 2006. године, враћају нас, изнова, на питање ко су, заправо, вехабије. На северу Црне Горе и у Новом Пазару било је неких мањих инцидената сличне природе и током прошле године.

Сам термин вехабије представља, у ствари, туркизовану верзију назива вахабити (на арапском језику *вахабџун*), који се у исламском свету користи за следбенике и поборнике идеја арапског верског учењака Мухамеда ибн Абдел Вахаба, из 18. века.

Вахабизам се уобичајено одређује као утицајни исламистички покрет у оквиру сунитског огранка ислама, који захтева повратак на темеље исламске вере, у смислу да муслимани треба да се понашају и делују у складу са верским учењима и начином живота, који су постојали у време Божјег посланика Мухамеда и „Побожних предака“ из прве три генерације муслимана.

Овом верском покрету, који је данас постао глобални феномен, код нас скоро да уопште није поклоњена пажња, што се може довести и у везу са чињеницом да у нашој политичкој науци, претходних деценија, питање утицаја религије на политички живот није довољно проучавано, нити је ис-

тражено како и колико овај облик друштвене свести утиче на профилисање политичког живота.

С обзиром на то да је вахабизам један од исламских покрета о којима се данас највише говори, политикологија религија га мора описати, класификовати и објаснити, јер „манифестације религијских уверења и праксе које имају видљиве политичке последице“ представљају једну од најважнијих области којима се бави ова дисциплина¹.

Политикологија религије, дакле, увиђа научни и друштвени значај проучавања вахабизма, посебно с обзиром на чињеницу да је реч о исламистичком покрету који активно делује и на просторима Србије, као и у нашем непосредном окружењу. Грегори Копли, председник Асоцијације за међународне стратешке студије из Вашингтона, сматра, чак, да се „балканска Мека“ вахабизма налази управо на подручју југозападне Србије и северне Црне Горе, познатом још и као Санџак.²

Када је реч о одређивању места и значаја вахабизма као верског покрета у оквиру ислама као глобалне верске заједнице, треба констатовати да су различити огранци и покрети у исламу данас врло бројни, као и да скоро сви они тврде да је само њихово тумачење исламских учења исправно. Подсетимо да су одмах после смрти Веровесника Мухамеда започеле поделе међу његовим следбеницима, упркос томе што уједињење свих верника и, затим, целог човечанства кроз веру у једног и јединственог Бога представља један од најважнијих исламских циљева.

Други муслимани често означавају вахабите као секту, али се, при томе, мора имати у виду да та реч у арапском језику нема негативно значење као у неким другим језицима. Поменимо да се сунити и шиити, два највећа исламска огранка (деноминације), у муслиманском свету означавају такође као секте.

Секта је појам који се користи, најопштије гледано, за верске или политичке групе које су се одвојиле од неке веће постојеће групације, односно целине. Веровања и пракса секти су идентични са веровањима и праксом верске групације у оквиру које се секта јавља, а разлике су, најчешће, доктринарне природе.

Појмом деноминација, односно огранак у оквиру религије, означава се широка и чврсто организована групација у оквиру неке религије, која се оформљивала у дужем временском периоду, са својим посебним веровањима

¹ Миролуб Јевтић, *Религија и њолиџика*, Институт за политичке студије, Београд, 2002. године, стр. 15.

² Gregory R. Copley, *The Origins and Developments of Modern Islamist Organizations in the Balkans*, The Defense and Foreign Affairs Special Analysis, Washington, 12/11/2005., стр. 10.

и праксом, која су, у одређеној мери, различита од веровања и праксе других деноминација у оквиру исте религије.

За разлику од секте и деноминације, идеје култа су другачије и нове су у окружењу у којем се он јавља, због чега су односи култа са тим окружењем оптерећени далеко већим степеном тензије. Култ намеће норме и идеје својим следбеницима у облику обавеза, док у сектама таквих наметања обавеза нема, већ следбеници или симпатизери „добровољно“ верују у њена учења.

Када је реч о верским покретима, њихова веровања и пракса су идентична са веровањима и праксом одређене деноминације или верске заједнице у целини, а нема ни, већих или мањих, разлика доктринарне природе, као у случају секти. Разлике се, дакле, односе на друга питања и нису верског карактера (на пример, истицање и поштовање учења одређеног верског лидера, заговарање дословне примене верско-правних ставова и слично).

У политикологији религије се уобичајено сматра да су секте и верски покрети претежно конзервативни и традиционалистички облици посебних групних схватања и испољавања заједничке вере, чији је циљ, претежно, повратак на првобитне „чисте“ принципе вере и „изворна учења“, наравно онако како их виде следбеници одређених секти или верских покрета.

Вахабизам је, као што се може закључити, верски покрет јер нема разлике између верске праксе и веровања вахабита и генералне верске праксе и веровања сунитске исламске деноминације. Вахабити се разликују од других сунита само по томе што они прихватају учење Мухамеда ибн Абдел Вахаба о повратку на изворна исламска учења и праксу и што не признају примат ниједне од четири сунитске верско-правне школе. Треба поменути да има и мишљења да постоје теолошке и друге разлике између вахабизма и сунитског ислама. Ова мишљења су карактеристична, пре свега, за критике вахабизма које долазе из редова шиитских муслимана³.

1. Вахабизам као верски ѱокреј

Мухамед ибн Абдел Вахаб (1703-1792), учењак и верски шеих по којем је вахабитски покрет добио име, учио је да сваки прави верник мора да чини напоре да очисти ислам од онога што је, по његовом мишљењу, представљало теолошке иновације (*бига*), празноверје (*хуруфа*), девијације и ревизију вере, јерес, политеизам (*ширк*) и идолатрију. По његовом мишљењу, ове појаве су карактеристичне за *џахилију* („незнање“, варваризам), стање које

³ Види: Hamid Algar, *Wahhabism (A Critical Essey)*, Islamic Publications International, New York, 2002., стр. 67-68

је постојало у предисламском периоду. Вахабитски шеих је, на тај начин, повезао проблеме у времену у којем је он сам живео са оним проблемима са којима се суочавао Божји посланик Мухамед.

Реч је, дакле, о конзервативном и пуританском исламистичком покрету, који би могао бити одређен као фундаменталистички, јер заговара враћање на основна и изворна исламска учења, уз нескривену нетрпељивост у односу на шиите, на суфизам и дервише, као и на либерална исламска учења. Многи вахабити, на пример, шиите сматрају отпадницима и уопште их не признају за муслимане.

Исламизам се најчешће описује као идеологија која је заснована на политичкој интерпретацији ислама, заговарајући примену исламског права и учења у политичким институцијама и односима, пре свега у државној политици.

За исламисте се, стога, уобичајено наводи и да су исламски фундаменталисти, зато што заговарају, углавном, дословну интерпретацију и примену основних исламских извора, односно *Курана* и веродостојних *хадиса* („предања“) који чине *Суну* Веровесника Мухамеда. Дакле, фундаменталисти захтевају враћање на тзв. основе (фундаменте) ислама, захтевају доследну примену „изворних“ исламских учења и у области политике, јер сви проблеми исламског света, по њиховим (политичким) ставовима, произилазе из утицаја секуларизма.

Потребно је указати да се данас у политикологији религије у свету, посебно у англосаксонским земљама, све мање користи термин фундаментализам, уступајући место термину исламизам. Исламизам се као појам прво појавио у француској политиколошкој литератури, с циљем да се категоријално одреди ислам који је „политички обојен“. Поменимо да се у Француској употребљава, у сличном смислу, и термин (исламски) интегрizam. У савременој америчкој политикологији религије од недавно се користи, посебно после терористичких напада од 11. септембра 2001. године, и нови термин – *џихадизам*⁴, а било је и мање успешних покушаја увођења неких других појмова.

Скоро сви савремени исламистички покрети и групације, поред захтева за стварања исламске државе или обнављања *халифаџа*, у први план истичу идеје о „повратку на првобитна исламска учења“ или о „очишћењу изворних исламских учења“, уверени да је то једини пут за спречавање погубних страних утицаја, „наметнутог“ секуларизма и отклањања слабости са којима се суочава исламска заједница (*умма*).

⁴ Види шпе: Martin Kramer, *Coming to Terms – Fundamentalists or Islamists?*, The Middle East Quarterly, No. 2/2003, Philadelphia, 2003. године, стр. 65-77.

Мохамед ибн Абдел Вахаб је у први план свог учења и деловања ставио неопходност заустављања декаденције у свету ислама (*гар ул ислам*) и урушавања исламског морала, као и супростављање муслимана из Арабије, из колевке ислама, страним утицајима, у то време пре свега турским и персијским (иранским).

Вахабити забрањују, стога, многе верске обичаје и обреде, упражњаване широм исламског света, уз образложење да су они директно супротстављени исламу. На пример, у молитвама је забрањено помињање посланика или пророка, (суфијских) светаца или анђела, јер су таква помињања, по вахабитима, у суштини политеистичка. Посебно се, у том смислу, противе пракси посећивања гробова пророка, имама и (суфијских) светаца (*зијараџи*) и сличним обичајима. Не прихватају, дакле, било какву иновацију у питањима вере и верске праксе (на пример, новим облицима молитви и слично).

С обзиром на то да је, према изворним исламским учењима, однос човека према Богу индивидуализован и директан (без посредовања свештенства и цркве), све молитве морају бити упућене искључиво Богу и само се Богу може исказивати посвећеност. Управо су зато суфији и шиити јеретици, јер они у својим молитвама помињу и људска бића. Вахабити се противе помињању чак и Веровесника Мухамеда у молитвама или обележавању његовог рођендана (*мавлид*), што данас многи муслимани практикују. Они сматрају да је Божји посланик био човек-смртник, наглашавајући да се он сам противио вери у друге људе, јер је то, заправо, порицање Бога.

Најстрожије забрањују слике, фотографије (било којег живог бића које има душу), музику, игру, алкохол, пушење, коцку, телевизију, радио, биоскопе, позоришта и многе друге ствари, чак и коришћење традиционалних бројаница (за молитве) или ношење свиле или златног накита. Забрањују и гласан смех, нарицање и јаке емоције, односно све оно што ремети скроман начин живота. Као пример њихове дословне интерпретације ислама, често се наводи забрана женама да возе аутомобиле како би се и на тај начин „заштитило достојанство жене“.

Противе се, исто тако, обележавању гробова на било који начин, посебно постављању споменика, затим подизању минарета (на џамијама) и слично. Исто тако, забрањују ношење амајлија и веровање у њихову исцелитељску моћ, као и магију и деловање врачаева и врачара, јер је све то празноверно богохуљење.

Вахабити придају велики значај ритуалима и традицијама, и то не само у молитви и другим обавезама муслимана, већ и у свим аспектима свакодневног живота. На пример, треба увек јести са три прста, воду треба пити у четири гутљаја (са три „паузе“), и то десном руком и седећи. Поштовање таквих

ритуала је, заправо, обавезно јер су произашли из примера поступања Божјег посланика Мухамеда и „часних предака“ у свакодневном животу.

Већина вахабита не брије браде и носи традиционалну одећу, због чега, на пример, у јужној Азији припаднике вахабитског и сличних исламистичких покрета, називају *Ахл ул Хагис* („људи традиције“). Вахабити прописују скромност у одевању и за мушкарце и за жене, у складу са *Кураном*. Они су, данас, скоро препознатљиви по свом специфичном изгледу и начину одевања, посебно жене.

Мохамед ибн Абдел Вахаб, из арапског племена *Бани Тамим*, рођен је највероватније 1703. године у подручју где се налази саудијски главни град Ријад. Одбацивао је све идеје и учења, која су се јавила после 3. века, по муслиманском рачунању времена, које почиње од 622. године, односно од одласка Веровесника Мухамеда из Меке у Медину, познатог под арапским називом *хиџра*.

У настојању да врати виталност вери, што би утицало на поновно успостављање „истинске“ исламске државе, Мухамед ибн Абдел Вахаб је учио да оригинална учења из *Курана* морају бити очишћена од убачених новотарија, погрешних тумачења, ревизија и одступања, наталожених у хиљадугодишњој муслиманској историји.

Овај *мула* (исламски „учењак“) је тврдио да су се муслимани, временом, удаљили од *Курана* и истинског учења Веровесника Мухамеда, због чега морају да се поново усредсреде на саме темеље исламске вере. То за вахабите значи да треба да живе, делују, говоре и мисле онако како су то чинили Божји посланик и његови садругови (*Сахаба*), њихови следбеници и учењаци из прве три генерације муслимана.

Вахабити тврде да они настављају традиције и пут *Салаф ас Салиха* („Побожних предака“), што је био циљ који су неколико векова раније у Сирији заговарали Ибн Тајимија (1263-1328) и његови ученици Ибн ал Кајим и Ибн ал Катир. Њихова дела, као и дела других средњовековних заговорника повратка на изворни ислам, на пут „Побожних предака“, била су мало позната у исламском свету све док Мухамед ибн Абдел Вахаб није почео да их заговара, наводи у својем учењу и шири по Арабијском полуострву.

Заговорници враћања на изворни ислам се, због тога, називају *Салафиџи* (или *Салафије*). Многи аутори изједначавају вахабизам и салафизам, али има и оних који праве разлику између ових верских покрета, као што то чини познати амерички исламолог Хамид Алгар, са Универзитета Беркли у Калифорнији, иначе иранског порекла.

Салафити, односно вахабити тврде да управо њихова уверења представљају онај изворни и чисти ислам, који су практиковале прве три генерације муслимана. Уважавање прве три генерације муслимана произилази из *хадиса* о Божјем посланику Мухамеду, који је једном приликом рекао: „Најбољи међу људима су људи моје генерације, затим су они који дођу после њих, а затим су они који дођу после њих“.

Салафити, односно вахабити, посебно истичу да доследно следе исламски монотеизам (*џовхид*), веровање у једног, јединственог Бога. Наводе да они, стога, нису секта или огранак, већ су, најједноставније речено, истински и прави муслимани.

У студији Бруса Лоренса о исламу, са насловом *Разо̀кривање миџа – ислам иза насиља*⁵, наведен је став једног шеиха из курдског исламистичког покрета *Ансар ал Ислам*, који је рекао да „тако нешто као вахабизам не постоји, већ постоји само истински ислам“. Многи Саудијци имају слично мишљење о вахабизму и виде га само и једино као изворни ислам, ислам који је прочишћен од онога што му не припада, што му је придодато. Дакле, сами вахабити (салафити) не виде вахабизам (салафизам) као неко посебно учење у оквиру ислама, већ само као изворни ислам.

Вахабити, односно салафити, припадају искључиво сунитском огранку ислама и представљају, заправо, сунитску реакцију на оновремено ширење и утицај суфијских и шиитских учења и праксе, који су, за вахабите, били и остали јереси првог реда.

Потребно је напоменути да недоследно коришћење назива салафити и вахабити често доводи, посебно у широј јавности, до неразумевања и непотребних термилошких конфузија. Са друге стране, у неким другим исламским земљама вахабите су, примера ради, називали *Неџди* (на пример, у Турској) или чак *Фиина ан Неџдија* („невоља из Неџда“).

Салафиџи је назив који се данас најчешће користи за вахабите, како на Арабијском полуострву, тако и у другим земљама. Назив вахабити се, иначе, данас врло ретко употребљава и у самој Саудијској Арабији и обично се избегава, из више разлога.

Вахабити у Саудијској Арабији себе означавају као *Мувахидун* („они који су за јединственост“ или „монотеисти“). Другима дозвољавају да их зову *Ихван* („браћа“), што не треба мешати са „Муслиманском браћом“ (*Ихван ал Муслемин*) египатских исламиста Хасана ал Бане и Саједа Кутба.

⁵ Bruce B. Lawrence, *Shattering the Myth – Islam beyond the Violence*, Princeton University Press, Принстон, 2000. године, стр. 128.

Оснивач Саудијске Арабије, краљ Абдел Азиз Ибн Сауд, рекао је 1935. године у једној прилици следеће: „Називају нас *вахабџун* (вахабити). Говоре да је вахабизам наша школа (*мазхаб*), као да је то посебна (исламска) школа. То је покварено и погрешно. То је пропаганда против нас, то су прљаве гласине. Ми немамо нови *мазхаб* или нову *аџугу* („веровање“)⁶. Наша *аџуга* је она коју су имали наши часни и просветљени преци (*Сахаба*, *Таба`ин* и *Таба Таба`ин*). Ми поштујемо четири *имама*, Малика, Шафија, Ахмада ибн Ханбала и Абу Ханифу (реч је о оснивачима четири признате школе сунитске јуриспруденције – прим. О.П.), и не правимо никакве разлике између њих. Наша *аџуга* је она коју је обновио *Шеих ул Ислам* Мухамед ибн Абдел Вахаб, она коју је он заговарао. Наша *аџуга* је утемељена на *Џовхигу* (јединствености Алаха), то је *аџуга* која је очишћена од свих новотарија“⁷.

Вахабити нису следбеници, дакле, ниједне од четири признате школе (*мазхаб*) сунитске јуриспруденције (*фикх* – правна наука). У питањима вере и верске праксе, вахабити заговарају стриктни легалистички приступ. Они прихватају Куран и *хаџисе* у њиховом изворном облику, настојећи да их тумаче онако како су их тумачили муслимани из прве три генерације „часних претходника“. Ипак, најчешће се повезују са Ханбалитском школом, за коју се сматра да је најконзервативнија⁸. Прихватају, међутим, и ставове и коментаре изнете у делу Мухамеда ибн Абдел Вахаба „Књига о монотеизму“ (*Киџаб ал Товхиг*) и у делима Ибн Тајимије.

Саудијски краљеви и вахабитски проповедници, као што се може видети, нису променили ништа када је реч о теолошким и другим аспектима првобитног ислама. Промене су биле, пре свега, политичке природе – ширењем вахабитских идеја и учења потомци емира ал Сауда и шеиха ал Вахаба су успоставили своју власт у Арабији, о чему ћемо касније више говорити. Себе су означили као „Чуваре исламске вере“ и „Заштитнике две свете џамије“. Западњачки политички мислиоци указују, између осталог, да вахабизам представља основу легитимитета власти и ауторитета династије Сауд у Арабији, као и оно „везивно ткиво“ које одржава кохезију бедуинског друштва, као замена за национални идентитет.

Немачки исламолог Леополд Вајс, који је и сам примио ислам и узео име Мухамед Асад, сматра да је Мухамед ибн Абдел Вахаб био велики верски реформатор, чија су учења могла довести до ослобађања ислама,

⁶ Појам агида се односи на свако веровање, а у сунитском исламу то подразумева поштовање *Џубова ислама*. Стубове вере (аркан ал ислам) је одредио сам Божји посланик Мухамед, онако како је то пренето у најпознатијим збиркама хадиса Сахих ал Бухари и Сахих ал Муслим.

⁷ Haneef James Oliver, *The Wahhabi Myth*, Trafford Publishing, Лондон, 2003. године, стр. 89. (Књига је доступна и online: <http://www.thewahhabimyth.com>).

⁸ Неркез Смаилагић, *Лексикон ислама*, Свјетлост, Сарајево, 1990. године, стр. 656-658.

али су историјске околности (као и нека инхерентна ограничења – прим. О.П.) спречиле вахабизам да постане судбоносна духовна сила у исламском свету⁹.

2. Историјски развој вахабизма

У складу са својом верско-политичком суштином, вахабизам се, заправо, у првим деценијама свог постојања испољио и као специфични ослободилачки покрет, крајем 18. века, када је на Арабијском полуострву започета борба против турске власти. Истовремено када су српски устаници под вођством Карађорђа водили тешке битке за слободу, вахабити су се, под вођством породице Сауд, борили за верску, а тиме и за националну еманципацију Арапа од вековне турске доминације. Доживели су пораз, као и Срби. У време када је одсечена Карађорђева глава послата турском султану, у Цариграду је био погубљен вахабитски емир Абдалах ибн Сауд 1818. године, са више својих следбеника.

Дакле, верска учења и ставови шеиха Мухамеда ибн Абдел Вахаба представљали су, пре свега, својеврсни верско-идеолошки, верско-политички и државотворни програм династије Сауд, која ће успоставити Краљевину Саудијску Арабију 1932. године.

Веза вахабизма и породице Сауд траје већ дуже од два и по века и могло би се рећи да је нераскидива. Њене темеље су поставили шеих Мухамед ибн Абдел Вахаб и родоначелник саудијске династије Мухамад ибн Сауд, локални емир („принц“) из Дерије, у пустињској области Неџд, средишњем региону Арабијског полуострва. Породица Сауд је припадала великом арапском племену *Бани Анајза*, које је било насељено и у Неџду. Верски и политички савез емира и верског шеиха био је потврђен 1743. године браком сина Мухамеда ибн Сауда и кћерке Мухамеда ибн Абдел Вахаба, чији ће потомци, касније, постати господари скоро читавог Арабијског полуострва.

Скоро је сигурно да вахабити никада не би имали шири значај на исламској „сцени“ да нису имали такву подршку породице Сауд. Али, исто тако, породица Сауд вероватно никада не би завладала Арабијским полуострвом, нити би успела да стекне већи утицај у арапском и исламском свету, да иза ње нису стајали истрајни и вери предани вахабитски проповедници-ратници.

После пораза који су турске снаге нанеле вахабитским побуњеницима, деценијама су лидери из породице Сауд стрпљиво чекали прилику, покуша-

⁹ Наведено према: Сафет Халиловић, *Ислам је живићни програм, а не навика*, часопис Нови Хоризонти, бр. 85/6, Сарајево, септембар 2006. године.

вајући да сачувају свој верски и политички утицај у средишњим, пустињским областима Арабијског полуострва. Када је почетком 20. века турска власт у арапском свету била озбиљно доведена у питање, уз подршку фанатизованих вахабитских ратника, породица Сауд је поново успоставила своју превласт у области Неџда. Успели су 1902. године да освоје и пустињски градић Ријад, данашњи главни град Саудијске Арабије, полако потискујући моћну ривалску породицу Ал Рашид из Неџда, која ће доживети коначан пораз 1922. године, када је изгубила подршку Турске.

Ипак, династија Сауд и вахабити никада не би успели да овладају скоро читавим Арабијским полуострвом без снажне војне и политичке подршке западних земаља, пре свега Велике Британије, у то време.

Током Првог светског рата, западни Савезници су помагали Велики арапски устанак (1916-1918), у настојању да ослабе Турску, која им је била противник и савезник Немачке и Аустроугарске. Обећали су Арапима, које је предводио хашемитски *шериф* („заштитник“) Меке, Хусеин ибн Али, стварање јединствене арапске државе на читавом простору Блиског истока¹⁰.

Али, западне силе су брзо увиделе да би им јединствена арапска држава на простору Блиског истока била велика препрека у успостављању доминације у овом свету. То је био најважнији разлог због чега су вахабити из Неџда добили снажну подршку Британске империје после Првог светског рата, док је клан Хашемита (*Бани Хашим*), коме је припадао и сам Божји посланик Мухамед, условно речено, остао „кратких рукава“. Хашемитски емир Али ибн Хусеин, син вође Великог арапског устанка емира Хусеина, морао је тада да се повуче из Меке, а Хашемитској династији је, данас, пошто су 1958. године и у Ираку свргнути са власти, остао само Јордан.

Британци су директно помогли вахабитском емиру Абдел Азизу ибн Сауду да постане краљ Хеџаза (области у којој се налазе Мека и Медина) 1926. године и краљ Неџда 1927. године. Уговором из Џеде 1927. године, Велика Британија је постала гарант превласти династије Сауд у тада успостављеном Краљевству Хеџаз и Неџд, које је 1932. године преименовано у Краљевину Саудијску Арабију. Синови првог саудијског краља, Абдел Азиза ибн Сауда, су се, затим, смењивали на престолу „пустињске краљевине“ и још увек владају, до данас, овом великом земљом. Саудијска Арабија је, иначе, једина земља на свету (са изузетком Лихтенштајна) у чијем је имену означено да држава припада једној породици.

¹⁰ Ове догађаје је, иначе, описао у својој занимљивој аутобиографији британски обавештајац, потпуковник Томас Едвард Лоренс, познатији под именом Лоренс од Арабије, учесник и један од инспиратора Великог арапског устанка.

Колонијалне силе су, као што се може видети, прекрајале политичку карту тадашњег Блиског истока по својој мери и интересима, у чему су им вахабити послужили као погодно, моћно и лојално оружје. Многи политички мислиоци и верски учењаци у исламском свету сматрају да се вахабити се никада нису ослободили, до данас, тог утицаја великих западних сила и њихових политичких усмеравања.

Последице такве политике тзв. глобалних фактора овај регион још увек осећа, остајући једно од највећих жаришта нестабилности у савременом свету, заједно са Балканом. Борба светских сила за „наслеђе“ Османске империје у овим деловима света, на Блиском истоку и на Балкану, не престаје да оптерећује међународне односе већ скоро 200 година.

Поменути немачки исламолог Мухамед Асад (Леополд Вајс) износи занимљиво, и у основи тачно тумачење, верске и историјске суштине вахабизма. Он, наиме, каже да је духовно значење вахабизма (исламско буђење, односно *сахва*, и тежња за унутрашњом обновом муслиманског друштва) било искварено оног тренутка када је остварен његов спољашњи циљ (политичка власт отелотворена у Саудијској Арабији као држави). „Чим су следбеници Мухамеда ибн Абдул Вахаба добили власт, његова идеја је окамењена, јер дух не може бити слуга власти, а власт неће да буде слуга духа“¹¹.

Када је реч о потоњој судбини вахабитске државе, Саудијске Арабије, огромни приходи од нафте створили су могућност, између осталог, да по читавом свету буду успостављени и финансирани исламски центри, бројне верске институције и организације, средства информисања и слично. Амбиције вахабитских лидера су биле да се њихова идеологија и утицај прошире и изван Саудијске Арабије, на сличан начин како Папа из Ватикана остварује утицај над католицима у свету¹².

Новац је кључна полуга растућег утицаја вахабита у многим земљама, како у онима у којима је ислам доминантна религија, тако и у онима у којима су муслимани мањина. Подсетимо само на помпезну градњу исламског центра у Загребу осамдесетих година 20. века, изграђеног уз велику финансијску помоћ Саудијске Арабије, као и на друге сличне „пројекте“ на просторима Балкана, посебно у последњим годинама постојања Југославије.

Вероватно ће се вахабитски утицај и даље ширити и јачати, јер се процењује да су они снажно продрли у многе исламске земље. Посебно су, данас, активни међу муслиманским мањинама у оним земљама које нису исламске. Примера ради, процењује се да се под њиховом контролом налази преко 80

¹¹ Сафет Халиловић, оп. цит. (Види: <http://www.novihorizonti.ba>).

¹² Види шире: John Esposito, *The Islamic Threat – Myth or Reality?*, Oxford University Press, Third Edition, New York, 1999. (Књига је доступна и на: <http://www.amazononlineader/theislamicthreatmythorreality.htm>)

процента џамија и исламских институција у земљама у којима муслимани нису већина.

Вахабизам је почео да се испољава у свом ригиднијем виду после побуне у Меки 1979. године, када су побуњени исламисти заузели Велику свету џамију, директно угрожавајући владајућу саудијску – вахабитску – династију. Овај преломни догађај новије историје Саудијске Арабије још увек остаје својеврсна мистерија.

Нешто касније, краљевска породица Сауд се осетила угроженом од стране Хомеинијевих исламских револуционара, који су 1979. године узели власт у Ирану. Није штедела финансијска и друга средства у ширењу вахабитских идеја и учења, посебно у циљу неутралисања и сузбијања иранског утицаја у исламском свету.

Вођа исламске револуције Имам Хомеини је отворено позвао на збацивање саудијске династије, описујући вахабите као стожер доминације и владавине империјалиста и колонијалиста у исламском свету. То је био директан изазов легитимности и ауторитету саудијске монархије и њеном престижу у исламском свету, поред тога што у самој Саудијској Арабији постоји значајна шиитска мањина (више од 15 одсто становништва, претежно у источним областима те земље).

Ирански верски лидери су осамдесетих година 20. века у бројним приликама нападали вахабите и саудијску династију, што је тешко оптерећивало односе између две земље. Односи су делимично поправљени деведесетих година 20. века, када је вахабитима у Саудијској Арабији, после ирачке инвазије на Кувајт 1990. године, непријатељ број један у исламском свету постао секуларни и панарапски оријентисани ирачки лидер Садам Хусеин, кога су, иначе, пре тога подржавали у рату Ирака против шиитског Ирана (1980-1988).

Ипак, оптерећења, подозрења и латентне тензије између вахабита и шиита не јењавају. Има образложених мишљења да бројне тешкоће данашњег Ирака, упркос присуству америчке војне силе, произилазе, између осталог, из ових верских нетрпељивости. Остаје питање да ли продужавање такве ситуације у Ираку може дестабилизујуће да делује на саму Саудијску Арабију, односно на цео регион Персијског залива или, чак, и на Иран

3. Савремени вахабизам

Већ смо указали да је вахабизам, односно салафизам покрет у оквиру сунитског ислама, али се мора додати да тај покрет није хомоген, већ у његовом окриљу делују многе групе и огранци. Најснажнији је на Блиском истоку,

али се његов утицај све очигледније осећа у земљама у којима муслимани не чине већинску верску групацију и у муслиманској дијаспори у западним земљама.

Савремени вахабизам, односно салафизам се разликује од сличних исламистичких покрета, који су били активни седамдестих и осамдесетих година 20. века. Разлика је у томе, на пример, што вахабити не одбацују само „западњачке идеологије“ (као што су социјализам, капитализам и слично), већ и све друге „западњачке концепте“, као што су нација, политичке партије, социјална правда или право, политика, устав, људска права, демократија, револуција, економија и други.

По њиховим схватањима, муслимани не смеју да узимају учешћа у „западњачким активностима“, као што је политика, „чак и онда када је на њих навучено исламско рухо“. Уместо тога, муслимани су дужни да се ангажују у исламским активностима, као што су *дава* (ширење вере) или *џихад* (борба за веру у најширем смислу). Вахабити радије промовишу *шерџаић* (исламско право) и његову дословну и до крајности стриктну примену него исламски политички програм или идеју о исламској држави. Јер, прави муслимани знају да је исламска држава само оруђе за спровођење Божјег закона, исказаног у *Курану*.

Доследни вахабити су против савременог политичког ислама (исламунизма) и често су оштро критиковали истакнуте исламисте, као што су, на пример, Сајед Кутб, Абу Ала Маудуди или, чак, Осама бин Ладен. Изузетно критички су расположени и према скоро свим исламистичким групама, као што су Муслиманска браћа или *Ал Такфир вал Хиџира* („Анатема и изгнанство“), као и методама које они користе (политичке партије, тероризам и др.). Сматрају их заведеним муслиманима, који су прихватили неке западњачке идеје и тиме се удаљили од истинског, изврног ислама.

Вахабитска учења су у првим данима била ширена огњем и сабљом, а данас се то чини, пре свега, огромним финансијским средствима. Прозелитизам је био и остао стожер вахабитског покрета, од првих његових дана до данас. „Ширење истинског ислама“ је било, са друге стране, најбоље „покриће“ за многе верске, политичке, државне, монархијске и друге амбиције.

Многи вахабити остају опасно нетолерантни према следбеницима других верских учења и неверницима, при чему се позивају на праксу каква је постојала у првим вековима исламске историје. Сматрају, често, да сви муслимани треба да упражњавају ислам на начин како то они чине. У супротном, биће отпадници и непријатељи ислама, што представља верско оправдање за евентуалну примену силе против њих.

Однос вахабитских учења и верског насиља заслужује посебну пажњу. Већина вахабита сматра да је верско насиље дозвољено у одређеним случајевима. Међутим, нема јасне дефиниције тих случајева и однос према верском насиљу и, данас, према тероризму, представља разлог многих подела међу самим вахабитима, односно салафитима, али и муслиманима уопште.

У сваком случају, у политикологији религије се сматра да се вахабити налазе у групи исламских покрета који имају најмањи степен толеранције у односу на друге верске групације, било да је реч о другим муслиманима или, пак, о иноверцима. На пример, многи вахабити сматрају да су јеретици они муслимани који се не придржавају њихових стриктних верских тумачења. Против таквих јеретика је допуштено коришћење силе како би они били приведени под окриље истинског ислама. Уосталом, под тим верским изговором породица Сауд и вахабити су и ширили своју власт на Арабијском полуострву.

Наметање вахабитских учења никада није ишло ни брзо ни лако, већ је било праћено бројним отпорима и побунама. На пример, онда када су вахабити сравнили са земљом гробља у Меки после освајања светих исламских градова почетком 19. века. Срушили су 1803. године гробницу подигнуту на месту на којем је била сахрањена Фатима Захра, кћерка Веровесника Мухамеда.

Намеравали су, заправо, да сруше и гробницу самог Божјег посланика Мухамеда (1810. године), али су од тога одустали. Наиме, они су тада дојадили и становницима Меке и других градова у Хеџазу, који су почели да пружају жесток отпор, потискујући вахабитске освајаче. Вахабити су тада остали неколико година у Меки, док њихову побуну нису сузбиле турске власти. Они ће много касније, 1924. године, поново заузети Меку и Медину, мада више неће примењивати ригидну и бруталну силу.

Са друге стране, шиитски муслимани не могу вахабитима да опросте разарање светилишта у шиитском светом граду Кербали (данашњи Ирак), посебно демолирање светилишта и гробнице шиитског „Витеза мученика“, трећег шиитског имама Хусеина ибн Алија, у истом периоду (1801. године), као ни касније разарање у Медини светилишта и гробнице другог шиитског имама Хасана ибн Алија. Хасан и Хусеин су били, иначе, унуци Божјег посланика Мухамеда.

У настојању да дистанцирају вахабизам од политичког насиља у име вере, у Саудијској Арабији је уведена је категорија „кутбизам“, у оквиру које се сврставају оне сунитске фундаменталистичке групације које заговарају коришћење насилних средстава у остваривању својих политичких и верских циљева. Ову категорију, у поменутом смислу, прихватили су и неки политиколози и исламозолози из западних земаља.

Израз „кутбизам“ је коришћен, у почетку, само за означавање египатских фундаменталиста из редова „Муслиманске браће“. Касније је почео и шире да се користи за означавање свих муслимана који прихватају и заговарају коришћење политичких („западњачких“) концепата, као што су партије и слично, за остваривање верско-политичких циљева. Такви муслимани („кутбисти“) скрећу са правог пута, о чему смо већ говорили. Наравно, то не значи да вахабити са њима не сарађују, када је то потребно, или да им не дају подршку и помоћ.

Као што се може видети, израз „кутбизам“ се данас користи у Саудијској Арабији у сличном смислу, више негативном него позитивном, какав постоји у неким другим исламским земљама када се употребљава назив вахабити.

Познати амерички исламолог и уредник *Оксфордске енциклопедије ислама*, Џон Еспозито, и сам бивши свештеник, указује, с правом, да не могу бити прихваћена становишта која изједначавају вахабизам са насиљем или тероризмом, а још мање она која олако повезују све Саудијце са верским насиљем, без обзира на то што вахабизам негира верски плурализам¹³.

У западњачким новинским извештајима често се наводи, на основу непоузданих „доживљаја“ сумњивих медијских чиновника, да су „многи Саудијци снажно подржали Осаму Бин Ладена“¹⁴. Не сме се, међутим, превидети ни да су га многи Саудијци, доследни вахабити, осудили и отворено се супроставили његовим идејама, јер такав („западњачки“) начин политичке борбе, по њиховом мишљењу, није у складу са изворним исламом.

Са друге стране, неки аутори подсећају, из различитих разлога, да су бројни Саудијци, међу којима је био и сам Осама бин Ладен, прихватили су учења истакнутог палестинског исламисте Абдалаха Азама, који је средином осамдесетих година 20. века директно учествовао у организовању *џихада* у Авганистану¹⁵. Азам је тврдио да је лична обавеза (*фарз ал ајн*) сваког муслимана да штити исламске земље од неверника, као и да та обавеза није ни по чему различита од обавезе поста или молитве.

Са друге стране, тешко је, заиста, некритички прихватити крајње поједностављене ставове неоконзервативног америчког публицисте Стивена Шварца, извршног директора Центра за исламски плурализам из Вашингтона, који исламизам своди на вахабизам, приписујући деловању вахабита све оно што је негативно у исламском свету. Један од његових познатих ставова

¹³ Види шире: John L. Esposito, *Unholy War – Terror in the Name of Islam*, Oxford University Press, New York, 2003., стр. 105.

¹⁴ John R. Bradley, *Wahhabism splits Saudis*, чланак у дневним новинама *The Washington Times*, Washington, 4/02/2004.

¹⁵ Uriya Shavit, *Al Qaeda's Saudi Origins (Islamist Ideology)*, *The Middle East Quarterly*, No. 4/2006, Philadelphia, 2006., стр. 86. Урија Шавит је предаје предмет Блискоисточне студије на Универзитету у Тел Авиву.

је: „Нису сви вахабити бомбаши-самоубице, али су сви бомбаши-самоубице вахабити“¹⁶.

О овом и сличним питањима води се жива дискусија и у исламском свету, не само у западним земљама, у којима су она предмет непрекидних анализа и истраживања. На пример, чак и неки исламски политиколози сматрају да је кутбизам само огранак у оквиру салафизма, односно вахабизма. Са друге стране, они који верују у оправданост насиља у име вере виде оне вахабите који се противе насиљу као муслимане који одбијају да преузму своје одговорности (због чега и они морају бити приведени „истинској вери“)¹⁷.

Није баш тако једноставно схватити, као што се може видети, бурна збивања у исламском свету, а још је теже уклопити та збивања у идеолошке или дневне политичке матрице и стереотипе.

Вахабитским учењима и идејама не може, по нашем мишљењу, унапред бити стављен ни негативан, ни позитиван предзнак. Она су легитимна и треба да буду прихваћена као таква, у складу са цивилизацијским начелом слободе вероисповести, гарантованим Универзалном декларацијом Уједињених нација о људским правима и Међународним пактом о људским и грађанским правима. Поменимо, у истом смислу, и Декларацију о елиминасању свих облика нетолеранције и дискриминације заснованих на вери и верским убеђењима, коју је усвојила Генерална скупштина ОУН 25. новембра 1981. године.

Проблем настаје онда када се примењује насиље за ширење верских учења или за деловање на верском пољу. Да ли се верска учења могу наметати или ширити насилним методима и притисцима, огњем и сабљом? Да ли се, заиста, могу изводити терористичке акције у име Бога?

Стога, када је реч о односу вере и насиља, то није само проблем вахабизма, нити се тај проблем може везати искључиво за исламски свет.

Одговори на та питања су јасни и са правног и са верског становишта.

4. Вахабизам на Балкану

На деловање вахабита на нашим просторима указао је још почетком осамдесетих година 20. века наш познати политиколог из Сарајева Хасан Сушић. Он је упозоравао да вахабити „подстрекавају муслимане изван арапског света да се не мире са религиозним статусом у оквиру држава у којима су

¹⁶ Stephen Schwartz, *Defeating Wahhabism*, чланак у магазину The Front Page Magazine, Los Angeles, 25/10/2002.

¹⁷ Fawaz Gerges, *Is Political Islam on the march?*, чланак у дневним новинама The Cristian Science Monitor, Boston, 6/06/2006.

верска мањина“, индиректно заговарајући чак и оружане сукобе¹⁸. Ове вахабитске идеје су, по Хасану Сушићу, дошле до изражаја у деловању организација као што су Светска исламска лига (*Рабиџа*), Организација исламске конференције, Светска скупштина муслиманске омладине и других сличних међународних исламских асоцијација исламистичког, конзервативног и фундаменталистичког типа. Многе од поменутих организација своје седиште имају управо у Саудијској Арабији.

Поменимо да је, када је реч о нашем окружењу, Албанија чланица Организације исламске конференције, Босна и Херцеговина је пуноправни посматрач у тој међудржавној организацији исламских земаља, док статус сталних гостију имају Македонија, Хрватска и Словенија. Исти статус, сталних гостију у Организацији исламске конференције, имају и представници тзв. Косова и тзв. Санџака.

На опасности од вахабизма указивала је и сама Исламска верска заједница у Босни и Херцеговини, у чијем је гласилу „Препород“ почетком 1991. године објављен чланак са насловом „То је вахабизам“. У њему се истиче да се „верски, социјални и политички принципи вехабија своди на паролу: или ћеш бити вехабија, или ћемо те убити, отети ти имовину и поробити укућане“.¹⁹

Неки западни стручњаци за Балкан су уочили да су активности вахабита у овом делу Европе значајно ојачале у последње три године, чему су посебно допринели исламисти из Пакистана и Катара²⁰. Није остављена по страни чак ни Грчка, у чијем главном граду Атени је недавно отворена џамија, уз издашну финансијску и сваку другу помоћ Саудијске Арабије.

Када је реч о Балкану, присуство Саудијске Арабије је најснажније у Босни и Херцеговини, што се може видети и по чињеници да је међународна исламска организација *Рабиџа*, чије је седиште у Меки, иницирала стварање „Конференције муслимана источне Европе“, са седиштем баш у Сарајеву.

Недавне демонстрације „босанских“ муџехедина из арапских земаља у Сарајеву очигледно су потврдиле, са друге стране, снажно присуство и утицај вахабита у Босни и Херцеговини. А, тврдње о томе су биле, током грађанског

¹⁸ Хасан Сушић – *Арајски свијет: јучер, данас, сјутра*, тематски број „Ислам и сувремене свијет“ часописа „Аргументи“, Ријека, Југославија, 1984., стр. 25.

¹⁹ Наведено према: Миролуб Јевтић, *Џихад у домаћој и свештој јавности*, Зборник Матице Српске за друштвене науке, бр. 116-117/2004, Нови Сад, 2004. године, стр. 18. (Види исто: <http://www.komentar.co.yu/biblioteka/dzi-had.pdf>).

²⁰ Упореди и чланак *Фанаџици њог маском вере*, у дневним новинама „Глас Јавности“, Београд, 3/01/2003. године.

рата у тој бившој југословенској републици, негиране и исмеване, чак и у самом Београду и Србији, као „пропаганда Милошевићевог режима“.

Вахабити су данас присутни у Албанији (која је, по неким мишљењима, требало да буде центар на јужном Балкану), у Босни и Херцеговини (што се види по многим манифестацијама њиховог присуства и деловања), Србији (пре свега на Косову и Метохији и Рашкој области, односно у делу Санџака који се налази у оквиру Србије)²¹, Црној Гори, Македонији, у Бугарској и Хрватској.

Продори вахабита на просторе Балкана су ишли преко исламских верских центара, исламских школа и, посебно, преко исламских хуманитарних организација.

У том контексту треба посебно поменути деловање Међународне исламске организације за помоћ (IIRO) из Џеде (Саудијска Арабија) и више тзв. добротворних организација из Катара. Ове „хуманитарне организације“ су, углавном, деловале, и делују, преко Албаније и, наравно, Босне и Херцеговине.

Грегори Копли, у анализи коју смо већ поменули, наводи да је вахабизам у Македонији оличен у муфтији Скопља, Зенуну Бериши, и неколико десетина исламских теолога који су школовани у Саудијској Арабији и Пакистану. Ови исламски теолози блиско сарађују са својим истомишљеницима из Рашке области, односно Санџака, где је, по његовом мишљењу, средиште вахабизма на Балкану.

Када је реч о присуству вахабита у Албанији, они су у тој земљи, према одређеним подацима, изградили скоро 200 џамија, уз обилну помоћ из Саудијске Арабије. Ове нове џамије су, углавном, подигнуте у северној Албанији, према граници са нашом јужном покрајином Косовом и Метохијом. Духовни вођа вахабита у Албанији је, према подацима Грегори Коплија, Пакистанац Абдел Сакир Аслам, који је, наводно, само у току прошле године упутио више од 400 деце из Албаније на школовање у верске школе у Саудијској Арабији и Пакистану.

Стивен Шварц, поменути амерички публициста, посветио је значајну пажњу деловању вахабита на Балкану. Он је пре неколико година дуже боравио у Босни и Херцеговини, у Албанији и на Косову и Метохији. Честе Шварцове посете нашим крајевима су биле организоване у сарадњи са једним албанским католичким институтом, који делује при Универзитету Сан Франциско.

²¹ Види чланак *Вахабије у југозападној Србији засићују народ својим ђонашањем*, у дневним новинама „Глас јавности“, Београд, 25/10/2006.

Он наводи да је о вахабитима чуо први пут 1992. године када се срео са њиховим активностима у балканским земљама. После дужег посматрања, Стивен Шварц је закључио да се „вахабитско-саудијски продор на Балкан остварује кроз индоктринацију, инфилтрацију и велику финансијску подршку, са циљем да се злоупотреби незадовољство обичних људи, муслимана, ради остваривања фундаменталистичког и екстремистичког вахабитско-саудијског програма“²².

Али, он је олако и преурањено закључио да су вахабити на Балкану доживели неуспех, јер су их локални муслимани у Босни и Херцеговини, Србији, Црној Гори, као и албански муслимани, како наводи, доживљавали као претњу свом „традиционалистичком, толерантном и духовном исламском конзервативизму“.

Потоња збивања у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори оповргла су ове закључке Стивена Шварца, који је једнострано и пристрасно пренаглашавао извесне појаве, док је у односу на друге појаве, које није могао да уклопи у своје унапред постављене тезе, сакривао „главу у песак“.

Када је, међутим, реч о албанским муслиманима на Косову и Метохији и у Албанији, Стивен Шварц је уочио латентну супротност између неких утицаја шиитског ислама на ислам који се упражњава у Албанији (*бекџаши*). Он је, међутим, пренагласио значај ове супротности²³, у складу са својим политичким ставовима и убеђењима. Посебно, јер нема никакве сумње да су вахабити присутни и да делују међу Албаницима, како у Албанији, тако и на Косову и Метохији, о чему говоре и бројни извори из албанских исламских кругова .

Слично „затварање очију“ пред проблемом вахабизма се може видети, на пример, и у исламским круговима у некадашњој југословенској републици Босни и Херцеговини. У емисији Радио Моста, професор Исламског факултета у Сарајеву, Решид Хафизовић, рекао је следеће: „Нити „Активна исламска омладина“, нити такозвани вехабијски покрет – који се покушава укоренити и у Босни и Херцеговини, мада мислим да нема изгледа за то – немају никакве везе са исламском заједницом, нити имају симпатизере и присталице унутар институција те заједнице“... „А, све то што они раде, што пишу по фасадама зграда у Сарајеву, поготово припадници вехабијског покрета (реч покрет бих ставио под знаке навода, јер је то прејака реч за њих такве и толике), то нема никакве везе са аутентичном идејом ислама“²⁴.

²² Stephen Schwartz, *The Two Faces of Islam: The House of Sa'ud from Tradition to Terror*, „Doubleday“, Њујорк, 2002. године, стр. 77.

²³ Упореди: Миролуб Јевтић, *Религија и политика*, оп. цит., стр. 258.

²⁴ Наведено према транскрипту разговора, који је водио Омер Карабег са Решидом Хафизовићем, објављеним

Када је реч о Србији и Црној Гори, јасно је да инциденти које смо поменули, као и агресивније деловање вехабија морају бити посматрани у контексту осталих збивања на нашим просторима у току 2006. године.

*

Са својим једноставним верским порукама, Мухамед ибн Абдел Вахаб је пре два и по века почео да поставља темеље данашњег политичког и верског поретка у Саудијској Арабији. Вахабизам је данас званично (државно) и доминантно верско учење у Саудијској Арабији и Катару, али је снажно присутан и у другим исламским земљама, као и међу муслиманима у оним земљама у којима су они верске мањине.

Нема сумње да је утицај вахабитских идеја велики у читавом исламском свету, посебно када се имају у виду деловања аутохтоних групација и покрета са сличним учењима, као и политичких партија са фундаменталистичким програмима. Ови покрети, групације и партије имају заједнички став да садашњи продори страних утицаја и тзв. декаденција исламског света могу бити заустављени само кроз враћање на изворне исламске принципе, учења и праксу.

Савремени политиколози религије подсећају на чињеницу да је вахабизам почео снажније да се експонира и шири ван Арабијског полуострва у последње две деценије 20. века, када је цео исламски свет захватио талас конзервативизма и верског пуританизма. То је била, између осталог, скоро инстинктивна реакција на продор западног „начина живота“ и покушаје наметања секуларизације, које су многи муслимани доживели као опасност за традиционалне исламске вредности. Тада, заправо, почињу значајни неспоразуми, да се тако изразимо, вахабита са западним светом, јер су, између осталог, културни и медијски империјализам и његово налицје, потрошачка култура, почели да поткопавају саме темеље утицаја вахабизма, али и традиционалног ислама уопште.

Остаје, међутим, тек да се види да ли долази време отвореног сукоба вахабитског конзервативизма и агресивне глобализације, која немилосрдно и брутално руши све пред собом – вере, државе, народе, племена, породице...

Или, можда, те супротности и нису толико суштинске природе да ова два „света“ не би могла да наставе „активну коегзистенцију“, као и у претходним деценијама.

у листу „Данас“, 20. јануара 2003. године. (Види: (<http://www.danas.org/programi/most/2003/01/20030113205639.asp>).

При томе, не треба ипак ни заборавити да многи други муслимани још увек памте да су вахабити често били искоришћавани као погодно „оружје“ за стране продоре у исламски свет.

У том смислу, мора бити прихваћено становиште да ислам не може бити другачије схваћен него као велики и сложен религијски систем, уобличен колико сопственим метафизичким постулатима и етичким захтевима, толико и условима у којима се налазе муслимани и њихове политичке заједнице у савременом свету.

Резиме

Оливер Појџеџица
амбасадор и јублициста

ВАХАБИТИ ПРИДОШЛИЦЕ НА БАЛКАНУ

Сукоби међу муслиманима и инциденти у Новом Пазару намећу нам, још једном, питање ко су, заправо, вахабити.

Вахабизам је утицајни верски покрет у оквиру сунитске деноминације, који од муслимана захтева да се врате исламским принципима и пракси, какви су постојали у време Божјег посланика Мухамеда и Побожних предака (*Салаф ал Салих*) из прве три генерације муслимана.

Према вахабитским гледиштима, оригинална исламска учења треба да буду очишћена од свих иновација, ревизија, девијација или политеизма, која су постепено замаглила *Куран* и *Суну* Веровесника Мухамеда у протеклим вековима.

Мухамед ибн Абдел Вахаб (1703-1792), који је утемељио вахабитски покрет, тврдио је да је обавеза муслимана из Арабије, колевке ислама, да се супроставе страним утицајима, пре свега персијским (шиитским) и турским (суфијским) девијацијама истинске исламске вере.

Ако се пође од суштине учења шеиха Ал Вахаба, онда је вахабизам био специфичан ослободилачки покрет у првим годинама 19. века када је почела (арапска) побуна против Османлијске силе.

Саудијски краљеви и вахабитски ратници-проповедници нису ништа променили када је реч о теолошким или другим аспектима првобитних исламских учења. Промене су биле политичке природе – ширењем вахабитских учења и идеја потомци емира Ал Сауда и шеиха Ал Вахаба су успоставили своју власт на Арабијском полуострву. Ипак, породица Ал Сауд и њихови вахабитски следбеници не би у томе успели да нису имали подршку тадашњих великих сила, пре свега Велике Британије.

Вахабизам је званично (државно) и доминантно верско учење у Саудијској Арабији и Катару. Вахабизам је данас, исто тако, глобални феномен и може се очекивати његово даље постепено јачање и, вероватно, експанзија.

Сам назив вахабизам се данас ретко користи и све се чешће, уместо њега, користи израз салафизам, који је настао на основу појма *Салаф ал Салих* (Побожни преци). Непрецизно коришћење ових назива доводи до неразумевања и нетачних интерпретација.

Данашњи вахабизам/салафизам се разликује од других исламистичких покрета. Вахабити одбацију „западњачке идеологије“ (као што су капитализам, социјализам итд.) и „западњачке политичке концепте“ (као што су нација, политичка партија, демократија, људска права итд.). Уместо тога, истински муслимани морају да узму учешћа у *даваа* (ширење ислама) и *џихаду* (бора за ислам у најширем смислу).

Када је реч о Балкану, вахабити су данас присутни у Албанији (вероватно центар вахабизма на јужном Балкану), Босни и Херцеговини (постоје многи показатељи присуства и утицаја вахабизма), Србији (углавном у покрајини Косово и Метохија, као и у Рашкој области, односно оном делу Санџака, који се налази у Србији), Црној Гори (више у северном делу републике него у јужном), Македонији, Бугарској и Хрватској.

Вахабитски продори на Балкан су ишли преко исламских центара, исламских школа и исламских хуманитарних и добротворних организација. Вахабитски прозелитизам је утемељен на инфилтрацији, индоктринацији и финансијској подршци. Вахабитско присуство у овом делу Европе све је уочљивије у последње три године.

Чланак Оливера Потезице, каријерног дипломате и познатог публицисте, са насловом „Вахабити – Придошлице на Балкан“ састоји се од четири целине: а) Вахабизам као верски покрет; б) Историјски развој вахабизма; в) Савремени вахабизам; и г) Вахабизам на Балкану.

Кључне речи: Вахабизам, Мухамед ибн Абдел Вахаб, Саудијска Арабија, Салафизам, Исламизам, верски сукоб.

Summary

Oliver Potezica
ambassador and publicist

**THE WAHHABIS
NEWCOMERS TO THE BALKANS**

Tensions among Moslems and incidents at Serbian city of Novi Pazar force us to pose the question, once again, who are in fact the Wahhabis.

Wahhabism is influential religious movement within Sunni denomination, which requests Moslems to return to the Islamic principles and practice, as typified by Prophet Mohammad and Pious Predecessors (Salaf as Salih) of first three Moslem generations.

According to Wahhabis' views, the original Islamic teachings should be purified from any innovation, revision, deviations or polytheism, which gradually made the Qur'an and Prophet Muhammad Sunna vague in previous centuries.

The founder of Wahhabi movement, Muhammad ibn Abd al Wahhab (1703-1792), claimed that Moslems from Arabia, the cradle of Islam, were obliged to confront foreign influences, primarily those one stemming from the Persian (Shia) and Turkish (Sufi) deviations of true Islamic faith.

Having in mind the essence of Sheikh al Wahhab teachings, Wahhabism had been specific liberation movement in first years of 19th century when (Arab) rebellion against Ottoman power started.

Saudi kings and Wahhabi preachers-warriors did not change anything related to theological and other aspects of original Islam. The changes have been political – through spreading of Wahhabi teachings and ideas descendants of Emir al Saud and Sheikh al Wahhab established their rule in Arabia. But, Saud family and their Wahhabi follower would have never been successful unless great powers of that time, primarily Great Britain, helped them.

Wahhabism is the dominant and official form of Islam in Saudi Arabia and Qatar. Wahhabism is also global phenomenon today and one should expect its further gradual strengthening and eventual expansion. The very term Wahhabism is rarely in use today and it has been replaced by the term Salafism, coming from the notion of Salaf as Salih. Vague use of these terms caused some misunderstandings and incorrect interpretations.

Present Wahhabism/Salafism is different than other Islamist movement. For, Wahhabis reject both "Western ideologies" (such as capitalism, socialism etc.) and "Western categories" (such as nation, political party, democracy, human rights etc.). Instead, true Moslems are obliged to take part in dawa (spreading of Islam) and jihad (struggle for Islam in broadest sense).

As far as Balkans is concerned, Wahhabis are present in Albania (possible center of Wahhabism in southern Balkans), Bosnia and Herzegovina (there are many signs of Wahhabis presence and influence), Serbia (mainly in Kosovo and Metohija Province, as well as Rashka region, i.e. part of Sanjak within Serbia), Montenegro (more in the northern part than in the southern), Macedonia, Bulgaria and Croatia.

Islamic centers, Islamic schools and Islamic humanitarian and relief organizations have been crucial for Wahhabis' penetration to Balkans. The presence of Wahhabis in this part of the Europe is ever more obvious since three years ago.

This article is consisted of four sections: a) Wahhabism as religious movement; b) Historical development of Wahhabism; c) Contemporary Wahhabism; and d) Wahhabism in the Balkans.

Key words: Wahhabism, Muhammad ibn Abd al Wahhab, Saudi Arabia, Salafism, Islamism, religious conflict